

— TALBA PRINCIPALI DWAR HSARAT MINHABBA XOGHOL MHUX SKOND IS-SENGHA U L-ARTI —
— KONTRO-TALBA GHALL-XOGHOL IMWETTAQ —
— PRINCIPJI LI JIRREGOLAW IL-KUNTRATT TA' APPALT —
— GHALKEMM IDEALI, M'HEMMX HTIEGA TA' L-ISKRITT FL-APPALT —
— KWALITÀ TAX-XOGHOL U DILIGENZA MEHTIEGA MILL-APPALTATUR —

TRIBUNAL GHAL TALBIET ZGHAR

GUDIKATUR
Avv. DR. KEVIN CAMILLERI XUEREB

Udjenza ta' nhar il-Hamis, 5 ta' Novembru, 2020

Avviz tat-Talba numru: **470/2018**

SAMUEL U MARTHA ANN SPITERI
[K.I. NRU. 423084M U 535684M B'MOD RISPETTIV]

VERSUS

STEPHEN SIMIANA U PAUL MIFSUD
[K.I. NRU. 159469M U 331068M B'MOD RISPETTIV]

B'Avviz tat-Talba introdott fit-27 ta' Settembru, 2018, l-atturi talbu li konvenuti jigu kkundannati jhallsu s-somma ta' elfejn u wiehed u erbgħin ewro (€2,041.00c) u dan wara li ppremettew hekk:

Qabbadna lill-konvenut biex jibdlilna zewg kmamar tal-banju. Beda jitwahhal il-madum u x-xogħol mill-ewwel ma kienx tajjeb. Fil-fatt bagħtna ritratti u 'videos' (10 ta' Lulju) lill-haddiema biex nuru x-xogħol hazin. Kien hemm hafna mill-fili mhux dritt, il-madum mhux invell kif ukoll madum mhux mimli sew minn wara. Talbiehom bil-kalma biex 'I ghada jahdmu ahjar. 'L ghada ergajna morna naraw ix-xogħol u dan mhux talli ma kienx ahjar imma kien aghar, kif jixħdu r-ritrati. Kellna nitolbu l-haddiema jieqfu mix-xogħol. B'diffikulta kbira irnexxielna nsibu haddiema biex jahdmulna fi zmien qasir. Kellhom jaqilghu il-madum kollu u ippruvaw isalvaw kemm jistgħu, imma kien hemm madum li ma setax jerga jintuza minħabba l-mod kif kien maqtugh (ritratti). Allura kellna nixtru madum għid li jaqbel u kellu jkun in stock ghax il-haddiema l-għoddha riedu jlesu malajr (ghax deffsuna) u anke ahna ma stajniex nistennew minħabba li konna qed nghidu għand omm Martha. Qed nitolbu kumpens ghall-madum il-għid u l-ispejjeż zejda biex ergajna qlajna l-madum.

Il-konvenuti ressqu Risposta b'Kontro-Talba fl-24 ta' Ottubru, 2018 (*a fol. 17*) fejn eccepew hekk:

Illi t-talba kif avvanzata fil-konfront ta' l-esponenti hija nfondati fil-fatt u fid-dritt, stante li l-atturi huma debituri ta' l-esponenti, u ta' dan qieghda tigi intavolata kontro-talba kontestwalment;

Illi minghajr pregudizzju l-inkarigu kien jirrigwarda kamra tal-banju wahda mhux tnejn;

Illi ma huwiex minnu li x-xoghol redatt mill-esponenti ma kienx skond l-arti u s-sengha, u l-atturi arbitrarjament waqqfu lil esponenti mill-esekuzzjoni ta' l-istess xoghol;

Salv eccezzjonijiet ulterjuri.

Bl-ispejjez kollha kontra l-istess atturi li huma ngunti ghas-subizzjoni.

Fil-kontro-talba mressqa kontestwalment mat-talba tagħhom (*a fol. 19*), il-konvenuti premettew hekk:

Illi r-rikonvenzjonati konjuġi Spiteri huwa debituri fil-konfront tar-rikonvenzionanti fl-ammont ta' Ewro 750, rappresentanti xoghol ezegwit, skond l-annesssa fattura immarkata bhala 'Dokument A'. Bl-ispejjez u bl-imghaxiijiet legali kontra r-rikonvenzionanti.

L-atturi rikonvenzjonati ressqu Risposta ghall-Kontro-Talba tal-konvenuti rikonvenzionanti fit-12 ta' Novembru, 2018 (*a fol. 22*), fejn eccepew hekk:

It-talba avvanzata mill-konvenuti rikonvenzionanti għandha tigi michuda bl-ispejjez kontra l-istess in kwantu infondata fil-fatt u fid-dritt, u dan kif sejjjer jirrizulta ahjar tul-it-trattazzjoni tal-kawza minn fejn ser jirrizulta inter alia li l-appalt kommissionat mill-istanti ma twettaqx kif titlob l-arti u s-sengha. B'hekk, b'riserva shiha tal-jeddijiet tal-esponenti ebda ammont ma hu dovut lill-konvenuti rikonvenzionanti.

Bl-ispejjez kontra l-konvenuti rikonvenzionanti li huma minn issa ngunti għas-subizzjoni.

Il-provi tal-partijiet gew dikjarati magħluqa fl-udjenza tas-26 ta' Novembru, 2019 (*a fol. 138*) u fl-istess udjenza il-procediment odjern thalla għad-deċiżjoni wara li d-difensuri tal-partijiet għarrfu lit-Tribunal illi jghażlu li jistriehu fuq l-atti processwali bla htiegħa li jressqu sottomissionijiet dwar il-kaz.

It-Tribunal, ikkunsidra l-provi dokumentarji mressqa mill-kontendenti u anke dawk testimonjali u ra u ezamina l-atti kollha processwali;

It-Tribunal jikkunsidra;

Il-fatti ta' dan il-kaz jistghu jigu deskritti b'dan il-mod.

F'Jannar tas-sena 2018 l-atturi talbu lil Stephen Simiana sabiex jinghataw *quote* u *timeline* sabiex tinqala' l-kamra tal-banju li kellhom fir-residenza tagħhom u jitqiegħed madum u suffett għid għal Mejju ta' dik is-sena.¹ Fid-9 ta' Frar, 2018 il-konvenut Simiana kien ikkomunika ma' l-atturi u infurmahom illi l-prezz taxxogħol kollu, bl-eskluzjoni tad-dwal u kantunieri tat-twieqi, kien ser ikun ta' €1,450.00c.² Fil-15 ta' Marzu l-atturi kienu accettaw din il-*quote*, informaw lill-istess Simiana li x-xogħol xtaqu li jsir fl-ewwel gimħha ta' Gunju u qalulu wkoll li kienu ser izidu kamra tal-banju ohra fix-xogħol li kienu qed jinkarigawh li jagħmel.³ Fl-istess gurnata Simiana bghat lura jghidilhom "ok."⁴ Fit-28 ta' Marzu, 2018 l-atturi kienu talbu lill-konvenut Simiana sabiex jaġtihom *updated quote* li tirrifletti l-prezz in relazzjoni mat-tieni kamra tal-banju.⁵ Fuq talba tal-konvenut Simiana⁶ l-atturi bagħtu l-qisien ta' din il-kamra fl-10 ta' April, 2018.⁷ Ma jidhirx illi qatt ircievew risposta mingħand Simiana, u fis-7 ta' Mejju, 2018 kienu bghatu messagg sabiex jghidulu li jekk hu possibl x-xogħol seta' jibda' fil-21 ta' Mejju, 2018.⁸ Meta eventwalment l-atturi irnexxielhom jaġħmlu kuntatt mal-konvenut Simiana huwa informahom li ma kienx possibl li jaħdmilhom f'Gunju kif kienu ftieħmu ghaliex kien indispost, u kien tahom in-numru tas-socji tieghu, Paul Mifsud u Jesmond Mifsud.⁹

Eventwalment, ix-xogħol beda' jsir fl-4 ta' Lulju, 2018 u sa gurnata wara l-konvenuti kienu lestew jaqilghu il-madum u s-suffetti ezistenti fiz-zewg kmamar tal-banju.¹⁰ Matul dan iz-zmien l-attur kien mar joqghod mal-genituri tieghu u l-attrici marret tqoqqħod għand il-genituri tagħha flimkien ma' ulied il-partijiet, peress illi r-residenza tagħhom kienet tinsab mingħajr kamra tal-banju.¹¹ Fl-10 ta' Lulju, 2018 il-konvenuti bdew iwahħlu l-madum mal-hajt ta' wahda mill-kmamar tal-

¹ Ara l-messagg mibghut bhala *reminder* fis-7 ta' Frar, 2018 (*a fol.* 34).

² Ara l-messagg mibghut fid-9 ta' Frar, 2018 (*a fol.* 35).

³ Ara l-messagg mibghut fil-15 ta' Marzu, 2018 (*a fol.* 35).

⁴ *Ibid.*

⁵ Ara l-messagg mibghut fit-28 ta' Marzu, 2018 (*a fol.* 36).

⁶ *Idem.*

⁷ Ara l-messagg mibghut fl-10 ta' April, 2018 (*a fol.* 36).

⁸ Ara l-messagg mibghut fis-7 ta' Mejju, 2018 (*a fol.* 36).

⁹ Ara x-xhieda ta' Samuel Spiteri waqt is-seduta tat-22 ta' Jannar, 2019 (*a tergo* ta' *fol.* 24).

¹⁰ *Ibid., a tergo* ta' *fol.* 25.

¹¹ *Ibid.*

banju, u wara li l-attur mar jispezzjona x-xoghol kien ikkomunika mal-konvenut Simiana biex jgharrfu illi x-xoghol ma kienx qed isir sew u li kellu jitrange u jsir ahjar.¹² Ix-xoghol tkompla fil-11 ta' Lulju, 2018 u dakinharr kienet marret tispezzjona x-xoghol l-attrici, li kienet sabet illi ma kienx hemm miljoramenti mill-gurnata ta' qabel.¹³ Wara li ddiskutew il-kwistjoni flimkien, l-attur ikkomunika ma' Simiana u qallu sabiex imorru jigbru l-ghodda taghhom u jitilqu ghaliex ix-xoghol baqa' mhux isir sew.¹⁴ Minn naha tieghu Simiana irrispondih "Ok ty inti" u qallu li kienu ser imorru ghall-ghodda l-ghada filghodu.¹⁵ L-atturi ghalhekk inkarigaw terza persuna sabiex tirranga x-xoghol li kien twettaq u tispicca x-xoghol mehtieg li tathom parir li jaqilghu il-madum li kien twahhal mill-konvenuti bil-mod sabiex jipprovaw issalvawh.¹⁶ Irrizulta però, wara li sar dan l-ezercizzju, illi ma kienx hemm bizzej jed madum ghall-hitan tal-kamra¹⁷ u sussegwentement irrizulta wkoll illi wiehed mit-tipi ta' madum li kienu xtraw l-atturi ma kienx għadu jigi prodott, filwaqt illi t-tip l-iehor kien ser ikun disponibbli f'Settembru,¹⁸ li kien tard wisq ghall-atturi, u li għalhekk kellhom jixtru madum differenti minn hanut iehor.¹⁹

F'dawn il-proceduri l-atturi qieghdin jitkolu għalhekk is-somma ta' €2,041.00c, rappreżentanti in kwantu għal €1,215.00c il-prezz li hallsu ghall-madum supplimentari li kellhom jakkwistaw²⁰ u in kwantu għal €826.00c għal dak li hallsu lil 'Together Turnkey Contractors Ltd' sabiex tneħħha l-madum li wahħlu l-konvenuti.²¹

Minn naħha tagħhom – apparti illi qieghdin jikkontestaw l-allegazzjoni ta' l-atturi illi x-xogħol ma sarx skond kif tirrikjedi l-bwon arti u s-sengħa – il-konvenuti ressqu wkoll talba rikonvenzjonali permezz ta' liema qieghdin jitkolu ghall-hlas tax-xogħol u spejjeż in konnessjoni mat-tnejħija ta' madum u suffett u *sanitary ware* ezistenti fil-kamar tal-banju ta' l-atturi f'ammont totali ta' €750.00c²² Ma jirrizultax illi l-konvenuti qieghdin jippretendu xi hlas ghax-xogħol ta' twahħil ta' madum li laħqu wettqu jew ghall-ispejjeż li laħqu inkorrew għal dan il-ghan.

¹² *Ibid., a foll. 26 u 27.* Ara wkoll il-messagg ezebit *a fol. 2*.

¹³ Ara x-xhieda ta' Matha Ann Spiteri waqt is-seduta tal-5 ta' Marzu, 2019 (*a foll. 68–70*).

¹⁴ Ara x-xhieda ta' Samuel Spiteri waqt is-seduta tat-22 ta' Jannar, 2019 (*a foll. 27–28*) u l-messagg esebit *a fol. 76*.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Ara x-xhieda ta' Samuel Spiteri waqt is-seduta tat-22 ta' Jannar, 2018 (*a fol. 28*).

¹⁷ *Ibid., a tergo ta' fol. 28 u a fol. 29.*

¹⁸ Ara l-email datata 14 ta' Jannar, 2019, immarkata bhala 'Dok. SS26' (*a fol. 62*).

¹⁹ Ara x-xhieda ta' Samuel Spiteri waqt is-seduta tat-22 ta' Jannar, 2018 (*a fol. 29*) u l-fatturi u ricevuti (*a foll. 57–60*).

²⁰ Ara l-fatturi u r-ricevuti immarkati bhala 'Dok. SS24' (*a foll. 57–60*).

²¹ Ara r-ricevuta fiskali immarkata bhala 'Dok. SS26' (*a fol. 61*).

²² Ara l-fattura immarkata bhala 'Dok A' (*a fol. 18*).

Qabel kull approfondiment fil-fattispecji fattwali ta' dan il-kaz, it-Tribunal jehtieg jissenjala certu principji gwida ghal dan il-kaz, liema principji jiddefinixxu l-istanza attrici u kif ukoll id-difiza tal-konvenut.

Dan it-Tribunal kif presjedut diga' kelli l-okkazzjoni jesprimi, f'uhud mis-sentenzi tieghu, il-principji l-aktar pertinenti ghal sitwazzjonijiet bhal dawk in ezami, ossia meta hemm rabta t'appalt bejn kommittent (f'dan il-kaz l-atturi) u l-appaltatur (f'dan il-kaz il-konvenuti). Bhala exemplari jissemew id-decizjonijiet *in re Charles Seisun v. Joseph Vancell et* (Tribunal Ghal Talbiet Zghar, 2 ta' Lulju, 2018) u *in re Perit Charles Azzopardi et v. Brian Zarb Adami* (Tribunal Ghal Talbiet Zghar, 13 ta' Jannar, 2020). Nonostanti l-fattezzi kienu diversi minn dawk tal-lum, jigu senjalati wkoll id-decizjonijiet li qed jinghataw illum minn dan it-Tribunal *in re Raymond Borg v. Vincent Vella et* (ref. nru. 12/2017); *in re Anthony Grech v. Joseph Spiteri* (ref. nru. 163/2017); u *in re Isaac Aquilina v. Carmen Zammit* (ref. nru. 572/2018) li lkoll jabbraccjaw l-istess tematika guridika.

Mill-insenjamenti riportati f'tali decizjonijiet, johorgu dawn il-principji li huma l-aktar attinenti ghall-kaz odjern:

(a) Huwa bil-wisq naturali li l-legam li jorbot lill-partijiet *de quo hu avvolt fl-istitut ta' l-appalt li l-Kodici Civili jiklassifikah fix-xenarju ta' meta persuna tigi mqabbda ghal xi xogħol, fejn jigi "miftiehem li hu għandu jagħti biss ix-xogħol jew is-sengħha tiegħi, inkella li jagħti wkoll il-materja"* (ex Art. 1633). F'dan il-kaz, u bhala fatt, jinsab indiskuss li l-atturi kkummissionaw u qabbdu lill-konvenuti biex dawn ta' l-ahhar, bl-adoperu ta' l-esperjenza tagħhom fil-qasam, tal-propriji mezzi teknici u anke tas-servizzi professionali tagħhom, jezegwixxu obligazzjoni billi jintraprendu u jwettqu opra (i.e., bdil ta' kmamar tal-banju) a bazi ta' specifikazzjonijiet specifici rikjesti jew deziderati mill-atturi. L-atturi ma' talbux oggett komuni u *standard* mill-konvenuti, izda oggett b'individwalità propria, li kelli jigi progettat u mqieghed appozitament ghall-ezigenzi (u estetika) personali tagħhom. Dan in-negożju interkorrenti bejn il-partijiet jersaq lejn l-appalt, li jista' jigi definit hekk: "*l'appalto è un contratto ad effetti non diciamo esclusivamente, ma certo prevalentemente obbligatori*" (**DOMENICO RUBINO**, "L'Appalto", UTET 1958, 3^a edizione; §13, p. 20). Jizzied jingħad illi, "*la principale obbligazione dell'appaltatore è un'obbligazione di fare (l'opera o il servizio)*" li tiddistingwi ruħha minn dik tal-venditur fil-bejgh, fejn "*la principale obbligazione del venditore è una semplice obbligazione di consegnare (la cosa)*" (*ibid.*, p. 21);

(b) in veni generali, il-vinkolu t'appalt ma jehtiegx il-forma skritta sabiex jezisti u jorbot lill-partijiet. Skond id-duttrina, "*A differenza degli appalti pubblici,*

che rimangono soggetti a complessi requisiti di forma, sia per la conclusione del contratto che durante l'esecuzione, nulla dispone la legge circa la forma degli appalti privati. Quindi, applicando i principii generali, se ne ricava che di regola qui vige la libertá di forma, e il contratto d'appalto, anche nel caso di appalti a forfait, può essere concluso, oltre che per atto pubblico e per scrittura privata, anche oralmente” (**Domenico Rubino**, op.cit., §44; p. 89). Insibu wkoll mghallem li, “*L'appalto è un contratto consensuale che si perfeziona, secondo le regole del diritto commune, nel momento in cui il proponente ha conoscenza dell'accettazione dell'altra parte. Il momento perfezionativo di un contratto dipende così normalmente dal raggiungimento di un completo accordo fra committente ed appaltatore, accordo che tocca non solo gli elementi essenziali, ma anche quelli secondari ed accessori, nonché tutte le modalità di esecuzione. La conclusione dell'accordo può essere preceduta da trattative, nel corso delle quali il futuro appaltatore può predisporre dei «preventivi» ... Non è escluso, inoltre che il contratto d'appalto – qualora non sia richiesta una forma particolare – possa concludersi tacitamente attraverso l'inizio di esecuzione di una prestazione tipica*” (**Rubino-Iudaca**, “Appalto”, Zanichelli editori, 2007; p. 90);²³

(c) ix-xena guridika domestika hi analoga ghal dik fuq imfissra. Il-Kodici Civili domestiku, senjatament fil-hdax id-disposizzjoni dwar l-istitut tal-appalt (Art. 1633–1643)²⁴, ma jitkellimx, *inter alia*, fuq il-forma illi għandu jiehu l-kuntratt de quo sabiex jitnissel jew biex jigi perfezzjonat. L-Art. 1233(1) tal-Kodici Civili – li jelenka l-kuntratti li għandhom jieħdu l-forma skritta – ma jannoverax il-kuntratt ta' appalt fl-elenku tassattiv tieghu. Għalhekk, peress li *quod lex voluit, lex dixit*, jaapplikaw ir-regoli generali fuq riportati mid-duttrina estera.²⁵ Dawn il-precetti u

²³ Il-Qorti ta' Kassazzjoni Civili Taljana wkoll hadnet tali perspettivi dwar il-forma tal-kuntratt ta' appalt. Fil-kawza **Ferone c. Giordano** (cass. civ. 6 ta' Gunju, 2003; kaz nru. 9077) intqal li, “*La stipulazione del contratto di appalto non richiede quale requisite la forma scritta né ad substantiam né ad probationem.*” L-istess kienet id-deċiżjoni fl-ismijiet **Nibali c. Giampietro** (cass. civ. 16 ta' Lulju, 1983; kaz nru. 4911). Dawn ir-referenzi huma meħuda mill-opra ta' **MAURO RUBINO-SAMMARTANO** intitolata “Appalti di Opere e Contratti di Servizi” (CEDAM 2^a edizione, 2006; pp. 91–92).

²⁴ Kif esprimiet ruħha l-ewwel qorti in re **Joe Xerri et v. Caruana & Cini Company Limited et** (Appell Superjuri, 19 ta' April, 2012), il-ligi hi akwantu siekta dwar din it-tematika.

²⁵ Jigi mfakkar li fin-nuqqas ta' lluminazzjoni mil-legislazzjoni jew mill-gurisprudenza lokali, wieħed jista' jđur fuq tagħlim dottrinali esteru. Dan ghaliex “*hija prattika kostanti li l-Qrati tagħna, meta jigu biex jinterpretaw ligijiet simili għal ligijiet esteri, li huma jagħmlu referenza għal u anke isegwu l-awturi eminenti li jikkummentaw fuq dawk il-ligijiet esteri u l-Qrati esteri superjuri li jaapplikawhom*” (**Il-Prim'Ministru et vs. Sister Luigi Dunkin noe**, Appell Superjuri, 3 ta' Gunju, 1981; mhux pubblikata). Ara wkoll f'dan is-sens **Dr. Alessandro Claudio Debono ne v. Dr. Alessandro Barone Chapelle ed** (Appell Superjuri, 22 ta' Jannar, 1890 riportata f'*Kollez. Vol.XII(B)*, p.365) u **Nobile Luisa Strickland v. Il Marchese Felicissimo Apap** (Appell Superjuri, 14 ta' Frar, 1879 riportata f'*Kollez. Vol.VIII(D)*, p.710). Agguntivament, fis-sentenza **Marquis James Cassar Desain v. James Louis Forbes, O.B. E. nomine** (Appell Superjuri, 7 ta' Jannar, 1935 riportata f'*Kollez. Vol.XXIX(A)-I-43* a p.47) gie ritenut illi t-tagħlim legislattiv u dottrinali ta' l-Italja u anke ta' Franzia, “*are among the recognised sources of our own general Jurisprudence*”. Tali osservazzjonijiet tal-qrati tagħna jista' jkun sehhew minhabba fatt fermi interessanti li mat-trapass taz-zmien, forsi, qed jintesa. Il-Codice Municipale di Malta, komunement magħruf bhala l-

normi gew abbraccjati mill-qrati tagħna. Ezempju ta' dan hija s-sentenza preliminari ***in re Victor Portelli v. Mark Psaila*** (Prim'Awla, 29 ta' Mejju, 2003) fejn ingħad illi, “*Il-ligi ma titlobx li ftehim ta' appalt irid ikun bil-miktub biex ikun jghodd.*” Interessanti hija sentenza ***in re George Sladden v. Lonza Agius*** (Appell Superjuri, 7 ta' Lulju, 2006) fejn il-Qorti tenniet tħid – b'referenza għas-sentenza ***Nazzareno Vassallo noe v. Edward Maggi*** (Appell Civili, 13 ta' Frar, 1997) – illi kien ikun deziderabbli li l-appalt konferit jigi ridott ghall-iskritt sabiex jigi evitat dizgwit dwar dak illi effettivament gie mifthiem bejn il-partijiet għalihi. Il-forma skritta mhux meħtiega *ad validitatem* ghall-perfezzjonament ta' kuntratt jew relazzjoni ta' appalt, ghax, wara kollox, “*il-lingwa parlata, in difett ta' xi disposizzjoni tal-ligi in kuntrarju, li ma hemmx f'dan il-kas, minn dejjem swiet u għadha isservi għal kontrattazzjoni ta' obbligazzjonijiet medjanti komunikazzjoni tal-hsieb bil-kliem, sew medjatamente (e.g. b'xi interpreti, messaggier, mandatarju, medjatur, etc) kemm, bhal ma sar f'dan il-kas immedjatamente, cioè bejn zewg kontraenti li jitkellmu direttamente ma' xulxin, li hija l-forma libera tal-manifestazzjoni tal-kunsens skond id-dritt tan-natura, l-iktar forma spedita u semplici u anki generalment zgura.*” (***Maria armia Galea v. Harry Mallia***, Prim'Awla, 26 ta' Mejju, 1966; mhux pubblikata²⁶). Madanakollu, il-forma skritta hi, lum-il gurnata, indubitatamente dak il-metodu li jagħti dimensjoni certa u kristallina ta' dak li dwaru l-partijiet ikunu ftehma u l-istipulazzjonijiet reciproci;²⁷

Code de Rohan, promulgat fl-1784 mill-Gran Mastru de Rohan-Polduc, qatt ma gie legislittivament abbrogat bl-introduzzjoni ta' l-Ordinanza VII ta' l-1868, ossia l-Kodici Civili li illum jinsab katalogat fil-Kapitolu 16 tal-Legislazzjonijiet domestici (*vide Fortunata Azzopardi v. Capt. Salvatore Azzopardi*, Appell Civili, 11 ta' Gunju, 1875 – Decisione N° 346 riportata f'*Kollez. Vol. VII(B)*–421; **Gentiluomo Filippo Zammit v. Michelina Pisani Demajo**, Appell Civili, 7 ta' Mejju, 1875 – Decisione N° 334 riportata f'*Kollez. Vol. VII(B)*–401 u l-istudju intitolat “Maltese Legal History Under British Rule (1801–1836)” ta' l-**ONOR. IMHALLEF HUGH W. HARDING** [Malta, 1980; p. 2 et seqq.]), jikkontjeni disposizzjoni ferm singolari. L-Artikolu XXXVII tal-*Codice Municipale di Malta* [disposizzjoni li hi misjuba taht Libro Primo «DE' TRIBUNALI COMPETENTI, MAGISTRATI, ED ALTRI OFFICIALI, E DE' PUBLICI OFFICI», Capo Ottavo (VIII) intitolat «DEL TRIBUNALE COLLEGATO E DELLA SUA EREZIONE E COMPETENZA»] jghid li l-gudikant ma jistax “servirsi di veruna potestà arbitraria, quante volte non sarà regolata da quello che si dispone dalle leggi municipali, ed in loro difetto dalle leggi comuni, e ne'casi controversi e dubbi dalle opinioni abbracciate ne' Supremi e più accreditati tribunali.” [enfazi mizjudha]. L-ispirtu ta' l-Artikolu XXXVII jassomilja, xi ftit jew wisq, lill-Artikolu 12 fil-Kodici Civili Taljan (parti intitolata « DISPOSIZIONI SULLA LEGGE IN GENERALE », Art. 12, 2º comma), li jghid hekk: “Se una controversia non può essere decisa con una precisa disposizione, si ha riguardo alle disposizioni che regolano casi simili o materie analoghe; se il caso rimane ancora dubbio, si decide secondo i principi generali dell'ordinamento giuridico dello Stato.”. F'dan is-sens wieħed hu mistieden jara **BIAGIO ANDÒ**, “The Mélange of Innovation & Tradition in Maltese Law: The Essence of the Maltese Mix?” 2012; Vol. 15, N° 3 – disponibbli ukoll fuq il-web: <http://www.saflii.org/za/journals/PER/2012/36.pdf>.

²⁶ Fl-istess decizjoni nsibu ritenut li, “*Il-ligi eccezzionalment biss, fil-kazijiet imsemmija fl-artikolu 1277 u postijiet ohra mxerrdin ‘l hawn u ‘l hemm fil-Kodicijiet u ligijiet ohra ta’ Malta, tirrikjedi l-iskrittura, u bhala regola generali għadu validu l-principju antik li ‘a man’s word is his bond’ (‘promissio boni viri est obbligatio’), basta jkun hemm ir-rekwiziti esenzjali għal kuntratti in generali u l-ohrajn li jistgħu jkunu specjali għall-kas.*”

²⁷ Addizzjonalment, fis-sentenza ***in re Maria armia Galea v. Harry Mallia*** (Prim'Awla, 26 ta' Mejju, 1966; mhux pubblikata) ingħad li, “*Il-ligi eccezzionalment biss, fil-kazijiet imsemmija fl-artikolu 1277 u postijiet ohra mxerrdin ‘l hawn u ‘l hemm fil-Kodicijiet u ligijiet ohra ta’ Malta, tirrikjedi l-iskrittura, u*

(d) fid-duttrina akkreditata in materia nsibu mghallem li, “*Per sintetizzare il contenuto dell’obbligazione di eseguire l’opera, a priori e in linea generale, si può dire solo che l’appaltatore deve eseguire l’opera in conformità delle condizioni stabilite nel contratto e secondo le regole dell’arte ... Le regole dell’arte, invece, sono i criteri generali che la tecnica detta per quel dato genere di lavori ... Esse quindi debbono essere osservate anche se nel contratto non siano state appositamente richiamate; se poi lo sono state, valgono a doppio titolo. Le regole dell’arte concernano non solo la sicurezza, la stabilità e l’utilizzabilità dell’opera, ma anche la forma e il lato estetico, nei casi e nei limiti in cui anche questi ultimi fattori vengono in considerazione.*” (**DOMENICO RUBINO**, op. cit., §116, pp. 193–194). Inoltre, “*l’appaltatore deve attenersi a quelle regole dell’arte che vigono nell’epoca in cui l’opera viene eseguita*” (**DOMENICO RUBINO**, op. cit., §117, p. 195). F’din il-vina, il-Qrati tagħna affermaw illi, “*L’imprenditore ha l’obbligo di eseguire bene l’opera commessagli, secondo i dettami dell’arte sua, e deve prestare almeno una capacità ordinaria*” (decizjoni riportata f’Kollez. **Vol.XVII-I-373**). Dan fis-sens l-appaltatur “*ghandu jiggarrantixxi l-bontá tax-xogħol tieghu*” (decizjoni riportata f’Kollez. **Vol.XL-I-485**);

(e) għal dik li hija l-obbligazzjoni principali ta’ l-appaltatur – u in kollegament ma’ dak appena mfisser supra – din tista’ tigi deskritta bhala wahda indivizibbli u teknika, ossia “*Indivisible perché l’adempimento del contratto si ha solo in presenza di una esecuzione integrale dell’opera; tecnica perché l’opera da eseguirsi deve, oltre che essere conforme alle prescrizioni contrattuali, anche adeguarsi alle regole dell’arte*” (**GIUSEPPE MUSOLINO**, “La Responsabilità dell’Appaltatore”, Maggioli Editori 1997, 2^a edizione, p. 33). Dwar in-normattiva ta’ “regola dell’arte” jingħad illi din timplika “*le cognizioni generali di una certa disciplina tecnica che, in relazione al genere di lavoro assunto, si suppone che l’appaltatore conosca. Tali regole non sono in sè e per sè anche norme giuridiche, ma lo diventano quando la legge rimanda ad esse, obbligando, come nel contratto de quo, alla loro osservanza ... esse non vanno, comunque, intese in modo assoluto (con esclusivo riferimento ai criteri generali della tecnica) e con portata invariabile, dovendo, invece, adeguarsi alle esigenze e agli scopi cui l’opera è destinata second la sua funzione tipica ed a quegli altri risultati*

bħala regola generali għadu validu l-principju antik li ‘a man’s word is his bond’ (‘promissio boni viri est obbligatio’), basta jkun hemm ir-rekwiziti essenziali għal kuntratti in generali u l-ohrajn li jistgħu jkunu speċjali ghall-kas.” Interessanti wkoll il-bran f’din is-sentenza li jaqra hekk: “*il-lingwa parlata, in difett ta’ xi disposizzjoni tal-ligi in kuntrarju, li ma hemmx f’dan il-kas, minn dejjem swiet u għadha isservi għal kontrattazzjoni ta’ obbligazzjonijiet medjanti komunikazzjoni tal-hsieb bil-kliem, sew medjatament (e.g. b’xi interpreti, messaggier, mandatarju, medjatur, etc) kemm, bhal ma sar f’dan il-kas immedjatament, cioè bejn zewg kontraenti li jitkellmu direttament ma’ xulxin, li hija l-forma libera tal-manifestazzjoni tal-kunsens skond id-dritt tan-natura, l-iktar forma spedita u semplici u anki generalment zgura.*”

menzionati o impliciti nel contratto come elementi rilevanti” (**GIUSEPPE MUSOLINO**, op. cit., pp. 33–34). In aggiunta, “*nel concetto di esecuzione a regola d’arte non rientrano solo i criteri generali della tecnica per quell tipo di lavoro, ma anche quei pregi di estetica e di forma che sono stati presi in considerazione nel contratto o che si desumono dale finalità cui normalmente l’opera serve*” (*ibidem* p. 34). F’dan ir-rigward, il-**Qorti ta’ Kassazzjoni Civili** Taljana [Cass. Civ. 2 ta’ Gunju, 1993; numru 6171 u Cass. Civ. 7 ta’ Mejju, 1976; numru 1606] esprimiet ruhha hekk: “*Dal fatto che l’appalto ha per oggetto l’espletamento di un’attività da eseguire a regola d’arte con l’ausilio di regole tecniche, si trae anche il principio secondo cui l’esecuzione dei lavori non solo deve avvenire con l’osservanza della perizia che inerisce a ciascun campo di attività, ma pure l’impostazione dell’opera stessa, nella sua progettazione e nelle linee direttive generali, deve rispondere ad una funzionalità e utilizzabilità tali da non renderla superflua*” (cfr. **GIUSEPPE MUSOLINO**, p. 34; footonote nru. 20);

(f) ghal dak illi ghandu x’jaqsam mad-diligenza prestata mill-appaltatur fl-ezekuzzjoni ta’ l-opus li hu jigi kkummissionat iwettaq, din għandha tkun ta’ missier tajjeb tal-familja, figura guridika riskontrata fl-Artt. 1032(1) u 1132(1) tal-Kodici Civili. Madanakollu, tali diligenza, hi wahda kwalifikata stante illi mhux mistennija diligenza ta’ persuna medja illi hi profana fl-espletament ta’ l-appalt intrapriz. Dak li hu rikjest, izda, hija diligenza ta’ appaltatur ordinarju u medju, li hu versat fil-qasam u xogħol in kwestjoni. Fi kliem iehor, fl-adempiment ta’ l-obbligazzjoni inerenti ghall-ezercizju ta’ xi attività professionali, id-diligenza trid tigi valutata b’rigward għan-natura ta’ l-attività ezercitata. Dan jingħad ghax, “*In realtà, il bonus paterfamilias esprime sì una media, però non assoluta ma relativa: cioè non designa la diligenza prestata dalla media di tutti gli uomini indistintamente, ma la diligenza prestata dalla media di quegli uomini che si trovino o che potrebbero trovarsi nella medesima situazione obiettiva concreta di quel determinato debitore e nelle medesime circostanze (ad esempio, la diligenza che in pratica sarebbe spiegata dalla media degli appaltatori che costruiscono una simile opera per quell determinato prezzo).*” (**DOMENICO RUBINO**, op. cit., §117, p. 195). U għalhekk, ikompli dan l-awtur, “*non si può parlare di una perizia del buon padre di famiglia; ma si può sempre parlare di una perizia media, intendendo così quella che deve essere prestata da un appaltatore di capacità media.*” (*ibid.*, §118, p. 198). Addizzjonalment, “*la perizia che si può pretendere dall’appaltatore è anche in ragione dell’ammontare del prezzo: come è giusto che chi è più bravo si faccia pagare di più, così è giusto che chi paga molto abbia diritto di attendersi una proporzionata capacità nel professionista, e viceversa.*” (*ibid.*);

(g) min-naha l-ohra, l-obbligazzjoni tal-kommittent jidher illi hija principalement dik li jhallas lill-appaltatur ghall-opus magmul. Madanakollu, f'dan l-ambitu, ghalkemm il-pagament hu l-essenza ta' l-obbligazzjoni tal-kommittent, f'tali obligazzjoni generika jidhlu sfumaturi t'obbligi ohra ancillari, specifici, necessarji u importanti. F'dan is-sens insibu affermat illi, “varie altre obbligazioni ha il committente, dirette a consentire all'appaltatore l'esecuzione dell'opera, quali la consegna dell'area sulla quale deve essere eseguita l'opera (destinata ad accogliere l'opera, macchinari, materiali, uffici, alloggi degli operai), e l'obbligo di ottenere gli eventuali consensi necessari per l'accesso dell'appaltatore al cantiere ... Il committente dovrà altresì tutelare l'appaltatore da molestie o pretese di terzi relative al suolo consegnatogli. Da tali numerose obbligazione si può astrarre un'obbligazione generale del committente di mettere l'appaltatore in grado di eseguire l'opera” (**MAURO RUBINO-SAMMARTANO**, “Appalti di Opere e Contratti di Servizi”, CEDAM 2006, 2ª edizione; §21.4, p. 489). Fid-decizjoni fl-ismijiet «Robotti contro Societá Edilberton» (Cass. Civ. tat-22 ta' Mejju, 1998 numru 5112) intqal li, “Tra le obbligazioni che scaturiscono come effetti naturali, del contratto di appalto, vi è quella, gravante sulla parte committente, di assicurare all'appaltatore fin dall'inizio del rapporto, e per tutta la durata di questo, la possibilità giuridica e concreta di eseguire il lavoro affidatogli” (cfr. **RUBINO-SAMMARTANO**, op cit., p. 490) u f'dik fl-ismijiet «Societá Costruzioni Bartoletti contro Anas» (Coll. Arb. ta' I-10 ta' Gunju, 1994) fejn gie ritenut illi, “Incombe in genere sul committente un dovere di cooperazione al buon andamento dell'appalto, che si esprime attraverso una diligente attivazione per la rimozione di qualsiasi impedimento che, ostacolando la reale disponibilità dell'area di sedime, ingegneri ritardi e disorganizzazione di cantiere” (*ibid.*).

Tali sudetti principji u riflessjonijiet għandhom jigu issa rimossi mill-isfera generali u astratta tagħhom biex jigu applikati għall-fattispecji partikolari u konkreti tal-vertenza odjerna.

L-atturi kien inkarigaw lill-konvenuti sabiex jitnehha l-madum, suffett u *sanitary* ware ezistenti fiz-zewg kmamar tal-banju tal-proprietà tagħhom, u jinstallaw madum u suffett għid. Filwaqt illi l-madum kien gie mixtri mill-atturi stess, il-materjal tax-xogħol kien gie supplit mill-konvenuti. Il-partijiet ma għamlu l-ebda skrittura permezz ta' liema iddelinjaw l-obbligi rispettivi tagħhom, izda jirrizulta li kien hemm qbil fir-rigward tal-prezz tax-xogħol kolli li kellu jsir f'wahda mill-kmamar tal-banju u d-data meta dan ix-xogħol kellu jibda', ghalkemm mill-atti jirrizulta illi x-xogħol kien beda' jigi esegwit cirka xahar aktar tard. Minkejja dan in-nuqqas tal-partijiet illi jirriducu fil-forma skritta l-ftehim tagħhom, jibqa' obbligu tal-konvenuti *qua* appaltaturi illi jwettqu x-xogħol tajjeb u skond is-sengħa u l-arti, u hija mplicita fil-ftehim tal-partijiet il-garanzija ta' bonta tax-xogħol favur l-atturi.

Huwa accettat fil-gurisprudenza illi fejn l-appaltatur jaghmel xoghol hazin dan huwa meqjus bhala inadempjiment tal-obbligi kontrattwali tieghu li jkollu jirrispondi ghalih jew bl-eliminazzjoni tad-difetti jew bil-hlas tad-danni skond il-kaz. Hekk per exemplu, fis-sentenza *in re Piero Darmanin v. Moira Agius et* (Appell Inferjuri, 6 ta' Ottubru, 2004) gie deciz illi: "(1) *Bhala l-ewwel principju huwa dottrinalment u gurisprudenzjalment ricevut illi l-appaltatur għandu l-obbligu li jezegwixxi x-xogħol lilu kommess fis-sens li huwa għandu l-obbligu wkoll li jara li dan ix-xogħol ikun sejjjer isir utilment u mhux b'mod li l-quddiem juri difetti. "L'imprenditore ha l-obbligo di eseguire bene l'opera commessagli, secondo i dettami dell'arte sua, e deve prestare almeno una capacità ordinaria" (Kollez Vol XXVII pl p373). Dan fis-sens li hu "għandu jiggarrantixxi l-bonta` tax-xogħol tieghu" (Kollez Vol XL pl p485). (2) "L-appaltatur li jezegwixxi hazin ix-xogħol li jiforma l-oggett ta' l-appalt huwa responsabbi għad-dannu kollu li jigi minn dik l-ezekuzzjoni hazina" (Kollez. Vol XXXVII pl p883). Ghax kif jinsab ritenut ukoll "f'kaz bhal dan hu għandu mill-ewwel ma jagħmelx ix-xogħol jew ikollu jirrispondi għad-difetti li jigu l-quddiem" (Mario Blackman -vs- Carmelo Farrugia et noe", Appell Kummercjali, 27 ta' Marzu 1972)."*

Fuq l-istess linja ta' hsieb, ingħad fis-sentenza fl-ismijiet **Ignazia Degabriele v. George Calleja et** (Prim'Awla, 30 ta' Gunju, 2004) illi "Hu magħruf illi fil-kaz ta' inadempiment tal-kuntratt ta' appalt, inkluz f'dan it-terminu n-nuqqas ta' ezekuzzjoni tajba tax-xogħlijet, ma huwiex eskruz l-applikazzjoni tal-principji generali fil-kaz ta' inadempjenza kontrattwali. Dawn, infatti, jibqghu applikabbli meta ma jirrikorrx il-presupposti tad-disposizzjonijiet specjali, senjatament ir-riżoluzzjoni u l-hall tal-kuntratt, ex-Artikolu 1640 tal-Kodici Civili. Hekk allura responsabilità ta' l-appaltatur tibqa' tissussisti fejn dan per exemplu jonqos li jikkompleta l-opra affidata lilu jew f'kaz ta' dewmien fl-ezekuzzjoni jew ikun naqas mill-obbligazzjoni tieghu li jezegwixxi u jikkonsenja l-opra appaltata skond ir-regoli ta' l-arti u s-sengħa, u x-xogħlijet jirrizultaw karenti u difettuzi. F'ċirkostanzi bhal dawn l-kommittent għandu d-dritt, ex Artikolu 1069 (1) tal-Kapitolo 16, li jagħzel li jgiegħel lill-appaltatur jezegwixxi in forma specifika l-appalt u jagħmel ix-xogħlijet rimedjali, kif ukoll li jinsisti għad-danni [Artikolu 1069 (2) Kodici Civili]. Kif deciz mill-Qorti Taljana ta' Kassazzjoni (1 ta' Marzu 1995, Numru 2346; Roberto Triola "Codice Civile Annotato con la Giurisprudenza", Tieni Edizzjoni, 2002), "nel contratto di appalto, il committente, che lamenti difformità o difetti dell'opera, può richiedere che la difformità o i difetti siano eliminabili a spese dell'appaltatore mediante condanna da esiguirsi nelle forme previste dall'art 2931 codice civile (korrispondenti ghall-Artikolu 1127 tal-Kodici Civili tagħna) oppure che il prezzo sia ridotto (Ara f' dan is-sens Kollez. Vol. XXX P III p 433) e, in aggiunta o in alternativa, che gli venga risarcito il danno

*derivante dalle difformità o dai vizi. Tale domanda risarcitoria non si identifica con quella diretta all' attribuzione del risarcimento per equivalente che il committente proponga in subordine alla mancata esecuzione specifica della condanna all' eliminazione delle difformità o dei vizi: la prima, infatti, che postila la colpa dell' appaltatore, e` utilizzabile per il ristoro del pregiudizio che non sia eliminabile mediante un nuovo intervenuto dell' appaltatore (come nel caso di danni a persone o a cose, o di spese di rifacimento che il committente abbia provveduto di fare eseguire direttamente); la seconda, che prescinde dalla colpa dell' appaltatore tenuto comunque alla garanzia, tende a conseguire un 'minus' rispetto alla reintegrazione in forma specifica, della quale rappresenta il sostitutivo legale, mediante la prestazione della 'eadem res debita', sicché deve ritenersi ricompresa, anche se non esplicitata, nella domanda di eliminazione delle difformità o dei vizi."*²⁸

Rigward l-argument tal-konvenuti li kienu lesti li jsewwu dawn id-difetti huma nnifishom, it-Tribunal jibda' billi jirrileva illi dan l-argument ma tqajjimx formalment bhala eccezzjoni mill-konvenuti u ghalhekk it-Tribunal jista' jieqaf hawn f'dan ir-rigward.²⁹ Però, galadarba l-atturi qieghdin jitolbu d-danni sofferti minnhom sabiex jaghmlu tajjeb ghad-difetti riskontrati minnhom, it-Tribunal iqis li tibqa' relevanti l-kwistjoni dwar jekk il-konvenuti intalbux illi jirrimedjaw id-difetti riskontrati mill-atturi. Dan għaliex, kif intqal fis-sentenza **Raphael Micallef v. Anthony Agius** (Prim'Awla, 9 ta' Gunju, 2004) «*Skond id-duttrina u l-gurisprudenza prevalenti, il-kommittent li jrid jelimina d-difetti a spejjez ta' l-appaltatur tieghu għandu qabel xejn jirrivolgi ruhu lil dan, u fl-event li dan jibqa' passiv jew ma jintħaha qbil, il-kommittent jista' jipprocedi direttament ghall-eliminazzjoni tad-difetti mingħajr il-htiega ta' konferma gudizzjali ta' l-inadempiment u tal-konsegwenti kundanna ta' l-appaltatur ghall-attwazzjoni specifika. Il-premess hsieb dottrinali jsib riskontru fl-Artikolu 1127 tal-Kodici Civili tagħna applikabbli għal kaz fejn wieħed jonqos li jadempixxi obbligazzjoni di fare. Adempiment li jippresupponi wkoll li l-obbligazzjoni giet sewwa ezegwita, anke għaliex, kif saput, "l-artefici għandu jiggħarantixxi l-bonta tax-xogħol tieghu, u din il-garanzija hi mplicita." (Kollez. Vol. XL P I p 485); L-artikolu taht kumment jipprovi in effetti illi "fil-kaz li ma tigix ezegwita obbligazzjoni li biha wieħed intrabat li jagħmel xi haga, il-kreditur jista' jigi mogħti s-setgħa li jieħu hsieb jezegwiha huwa nnifsu bi spejjez tad-debitur." Korrettamente interpretat, "il-kreditur ta' obbligazzjoni 'di fare' ma hux obbligat f'kaz ta' inadempjenza tad-*

²⁸ Ara wkoll **Piere Darmanin v. Moira Agius et supra**: "Meta allura jirrizultaw dawn id-difetti, kif certament hu l-kaz in ispecje, l-appaltatur jitqies in kolpa minħabba inadempiment. "Il-kolpa kontrattwali hija dik li tikkonsisti fin-nuqqas ta' l-ezekuzzjoni, jew f'ezekuzzjoni hazina, ta' lobbligazzjoni rizultanti mill-kuntratt" (Kollez. Vol XXXVIII pI p292)."

²⁹ F'dan ir-rigward ara, dejjem fejn rilevanti, il-linja ta' hsieb deskritta fis-sentenza mogħtija llum minn dan it-Tribunal *in re Dottor Jean Karl Soler v. Ministru għas-Sahha* (ref. nru. 119/2018).

debitur, li jitlob l-awtorizzazzjoni tal-Qorti sabiex jezegwixxi huwa stess l-obbligazzjoni bi spejjez tad-debitur.” (Kollez. Vol. XXXIV P III p 809); Naturalment il-precitat dispost tal-ligi jrid jinqara unitament ma’ l-Artikolu 1125 tal-Kapitolu 16, li hu generali u komprensiv ta’ kwalsiasi obbligazzjoni: “*Kull min jonqos li jesegwixxi obbligazzjoni li huwa jkun ikkuntratta, hu obbligat għad-danni.*” Danni dawn li fil-kaz partikolari jridu jkunu fil-mizura korrispondenti ghall-ispiza necessarja ghall-eliminazzjoni tad-difetti”.

Mill-atti jirrizulta, u huwa indiskuss, illi l-atturi kienu gabu a konjizzjoni tal-konvenuti illi x-xogħol ma kienx qed isir sew u li kien inaccettabbli mal-ewwel gurnata stess illi l-konvenuti bdew iwahħlu l-madum fil-proprietà tagħhom. L-ewwel ma kien gie informat kien il-konvenut Simiana, u dakinhar ma kienx innega li x-xogħol kien jidher difettuz u anzi qal illi kien ser jinforma lil Jesmond Mifsud u lil Paul Mifsud dwar dan.³⁰ Jirrizulta li dan kien effettivament gie a konjizzjoni ta’ Jesmond Mifsud u Paul Mifsud,³¹ u anke z-zewg atturi kienu personalment talbuhom sabiex jirrimedjaw id-difetti riskontrati u jahdmu ahjar.³² Jidher però illi l-atturi ingħataw risposta konfliggenti ghaliex filwaqt illi l-konvenut Simiana ma nnegax ma’ l-atturi li x-xogħol kellu jsir ahjar, Jesmond Mifsud kien qal lill-attrici li ma kienx hemm difetti u li huma dejjem hekk hadmu x-xogħol.³³ Fix-xhieda tagħhom quddiem dan it-Tribunal imbagħad il-konvenuti kollha innegaw illi x-xogħol kien difettuz u illi dak li gew murija fir-ritratti ma kienux difetti ghaliex kienu jinhbew meta jigi applikat il-grouting.³⁴

Barra minn hekk, minkejja illi ingibditilhom l-attenżjoni li x-xogħol li kien qed isir ma kienx approvat mill-atturi, minflok ma bdew jirrimedjaw dan qabdu hajt iehor u hadmu bl-istess mod li kien hadmu l-hitan l-ohra,³⁵ b’mod illi l-atturi ma setghux ikunu certi li l-konvenuti verament kienu lesti li jirrimedjaw ix-xogħol li huma kienu qed jilementaw dwaru. Fil-fehma tat-Tribunal dan huwa prova illi l-konvenuti ma kienux lesti illi jirrimedjaw id-difetti prezenti fit-tqiegħid tal-madum fi zmien ragonevoli, u dan għalhekk johloq l-obbligu ghall-hlas tad-danni sofferti mill-atturi li kellhom jieħdu hsieb huma li jesegwixxu l-obbligu *di fare*.

It-Tribunal iqis illi jekk kien hemm xi difett fit-tqiegħid tal-madum, l-atturi ma kienux mistennija li jistennew sakemm il-madum jitwahhal kollu qabel ma jigu rimedjati

³⁰ Ara l-messaggi skambjati a *foll. 5–7*.

³¹ Ara x-xhieda ta’ Paul Mifsud waqt is-seduta tas-27 ta’ Gunju, 2019 (*a fol. 104*).

³² Ara l-messaggi *a fol. 2* u x-xhieda ta’ Martha Spiteri waqt is-seduta tal-5 ta’ Marzu, 2019 (*a foll. 67–69*).

³³ Ara x-xhieda ta’ Paul Mifsud waqt is-seduta tas-27 ta’ Gunju, 2019 (*a fol. 105*).

³⁴ Ara x-xhieda ta’ Stephen Simiana waqt is-seduta tas-7 ta’ Mejju, 2019 (*a foll. 94–95*); ix-xhieda ta’ Paul Mifsud waqt is-seduta tas-27 ta’ Gunju, 2019; u x-xhieda ta’ Jesmond Mifsud waqt is-seduta tas-27 ta’ Gunju, 2019 (*a fol. 128*) fis-sens illi x-xogħol għaliex “*kien jghaddi*.”

³⁵ Ara x-xhieda ta’ Jesmond Mifsud waqt is-seduta tas-27 ta’ Gunju, 2019 (*a fol. 129*).

d-difetti ilmentati minnhom, peress illi dan naturalment kien jimplika li l-madum ikollu jinqala' kollu, b'riskju kbir li ammont minnu jinkiser u ma jkunx jista' jerga' jintuza, apparti l-hin zejjed involut li mill-provi jirrizulta li ma kienx oggettivamente accettabbli ghall-atturi li ma setghux jirrisjedu f'darhom peress li kienu qed isehhu l-imsemmija xoghliljet.

Detto dan, it-Tribunal josserva illi mhux kwalunkwe difett fix-xoghol ta' l-appaltatur jaghti lok ghall-obbligu tal-hlas tad-danni ghaliex, skond il-gurisprudenza, difetti mhux essenziali jew sostanziali, jew difetti illi huma facilmente riparabili m'humiex bizejjed biex jirradikaw ir-responsabilità tal-appaltatur għad-danni. Dan jinsab konfermat fis-sentenza *in re Piere Darmanin v. Moira Agius et*, citata supra, fejn gie spjegat hekk: "(1) *Jinsab deciz illi "jekk l-appaltant jallega li l-appaltatur minnu mqabbad jezegwixxi x-xoghol hazin, u fil-fatt ix-xoghol ikun fih xi difetti, dan ma hux bizejjed biex il-Qorti tiddikjara l-appaltatur responsabili għad-danni; ghax jekk id-difetti huma tali li fil-fehma tal-Qorti, u a sodisfazzjoni tagħha, ma jagħtux lok għad-danni, id-deklaratorja tar-responsabilità` għad-danni ma hiex ammissibbli. U dan aktar u aktar jekk jittrapela li d-difetti riskontrati huma tant insinjifikanti u riparabbi malajr*" (Kollez. Vol XLII pII p699). (2) *Issokta jigi ritenut illi jekk id-difetti ma jkunux essenziali jew sostanziali l-appaltant ma għandux dritt jitlob ir-rizoluzzjoni tal-kuntratt izda biss li jitlob li dawk iddifetti jigu riparati* (Kollez. Vol XXX pIII p433), jew l-appaltatur jaccetta riduzzjoni fil-prezz ("John Bonnici pro et noe -vs- Anthony Sammut", Appell Kummercjal, 22 ta' Gunju 1994); (3) "*A contrario sensu meta d-difetti, kif hekk jirrizulta f'dan il-kaz, huma ta' natura sostanziali l-appaltatur mhux biss għandu jitqies inadempjenti imma wkoll li ma jkollux dritt li jippretendi li jirrimedja għad-difetti fl-ezekuzzjoni tax-xogħol*" – ("Victor Tabone - vs- Felix Mifsud", Prim'Awla, Qorti Civili, 5 ta' Ottubru 1994)." F'dan is-sens ara wkoll *in re Pinu Attard vs. Kunsill Lokali Fontana* (Qorti tal-Magistrati [Għawdex] Gurisdizzjoni Inferjuri, 17 ta' April, 2008), fejn ingħad li meta x-xogħol hu affett minn difett sostanziali, l-appaltatur mhux biss jitqies inadempjenti izda sahansitra hu ma jkollux dritt li jippretendi li jirrimedja għad-difetti fl-esekuzzjoni tax-xogħol.

It-Tribunal iqis illi x-xhieda tal-konvenuti illi x-xogħol li sar minnhom ma kienx difettuz m'hijiex kredibbli, u wara li ra l-provi kollha prodotti f'dawn il-proceduri iqis illi t-tezi attrici li x-xogħol ta' tqegħid ta' madum ma sarx skond l-arti u s-sengħa hija kredibbli u tirrizulta pruvata. Dan għas-segwenti motivi:

- (i) Ghalkemm il-konvenuti xehdu illi x-xogħol ma kienx difettuz, kollha kwalifikaw dan billi qalu illi fejn il-fili ma qablux dan ma kienx difett ghaliex kien ser jitghatta bil-grouting. Naturalment però, jekk ma jezistiz difett ma

jkunx hemm il-htiega li jigi mohbi. Apparti hekk, għandu jkun mistenni li l-fili ikunu jaqblu u mhux, kif sostnew il-konvenuti, li dawn ma jaqblux ma' xulxin. Għalhekk, din il-linja ta' spjegazzjoni tal-konvenuti aktar tagħti sostenn il-verzjoni attrici illi x-xogħol li sar kien difettuz milli l-verzjoni konvenuta li ma kien hemm l-ebda difett;

- (ii) Meta gie muri fotografiji dwar il-fili li ma kienux jaqblu, waqt id-deposizzjoni tieghu Paul Mifsud allega illi kienet il-maduma li kienet difettuza.³⁶ Però meta gie mistoqsi jekk huwa jwahhalx maduma minkejja li jara difett wiegeb li dan ma jagħmlux u meta gie mistoqsi allura ghafnejn kien wahħal dik il-maduma xorta wahda, minkejja li skond hu kienet difettuza, wiegeb "Għax għalija mhux difett dak."³⁷ Appaltatur ta' sengħa u mghoni bi grad ta' diligenza f'xogħolu kien jirrifjuta illi jinstalla u jweħħel oggett li fil-fehma tieghu kien hazin. Huwa magħllem illi jekk l-artefici kien jaf ukoll li x-xogħol kien kontra s-sengħa jew li l-materjal kien difettuz, hu ma kienx imissu għamel dak ix-xogħol. "Kien ikun ahjar għalih li f'kaz bħal dan ma jagħmelx ix-xogħol ghax inkella jkollu jirrispondi għad-difetti li jigu 'i quddiem" (**Mario Blackman v. Carmelo Farrugia et noe**, Appell Kummerċjali, 27 ta' Marzu, 1972; mhux pubblikata). Ara wkoll, *in re Tal-Francis Construction Limited et v. Angelo Zarb* (Appell Inferjuri, 9 ta' Lulju, 2008) u *in re Anthony Borg noe v. Martin Pillow noe* (Appell Inferjuri, 10 ta' Ottubru, 2008);
- (iii) Meta gie muri r-ritratt li juri l-invell bhala prova li l-madum ma giex imqiegħed dritt, Jesmond Mifsud innega li dan ir-ritratt juri xi difett ghaliex skond hu, huwa l-invell li huwa difettuz ghaliex kellhom invell miksur li seta' jintuza biss ghall-mindud.³⁸ Però, hadd aktar mix-xhieda l-ohra ma semmew illi dan l-invell kien difettuz, minkejja l-fatt li dan l-invell huwa proprjetà tal-konvenuti stess. Anke kieku kellu jigi accettat li dan l-invell kien difettuz, dan ix-xhud ma kienx kapaci jeskludi b'certezza li Stephen Simiana u Paul Mifsud kien jafu li dan l-invell ma setghax jintuza ghall-vertikali u li ma kienux uzaw lilu biex jaraw li l-madum kien qiegħed jigi installat b'mod tajjeb.³⁹ Naturalment, huwa obbligu tal-konvenuti illi jizguraw illi għandhom l-ghodda idoneja sabiex jesegwixxu x-xogħol sew. Jekk l-ghodda uzata mill-appaltatur ma kinitx idoneja ghax-xogħol intrapriz jew kienet mal-funzjonanti jew inkella difettuza, certament dan ma jawgurax tajjeb fuq id-dilgenza mistennija minnu fl-ezekuzzjoni ta' xogħol.

³⁶ Ara x-xhieda ta' Paul Mifsud waqt is-seduta tas-27 ta' Gunju, 2019 (*a foll.* 112).

³⁷ *Ibid.*, (*a foll.* 112–113).

³⁸ Ara x-xhieda ta' Jesmond Mifsud waqt is-seduta tas-27 ta' Gunju, 2019 (*a foll.* 126–128).

³⁹ *Ibid.*

Inoltre, kif diga' senjalat aktar kmieni, ir-regoli ta' l-arti u tas-sengha ma jservux biss biex jigi determinat jekk ix-xoghol giex sewwa ezegwit ghall-iskop li ghalih l-opra kienet intiza, izda l-istess regoli huma metru siewi biex ikun accertat ukoll il-bonta, o meno, tal-materjal uzat. Dan peress illi l-ezekuzzjoni tax-xohgol tinvolvi anke l-ghazla tal-materjali u l-appaltatur ma għandux jadopera materjali mhux tajba (**Rebecca Aquilina v. Giuseppe Sciortino et**, Appell Kummercjali, 5 ta' Dicembru, 1955). Jekk dan huwa applikabbli ghall-materjal, aktar u aktar huwa applikabbli ghall-ghodda li l-appaltatur jutilizza għat-twettieq tal-*opus*;

- (iv) Minkejja li Jesmond Mifsud u Paul Mifsud innegaw li x-xoghol kien difettuz, kien hemm certu punt fix-xhieda tagħhom fejn filfatt ammettew li kien hemm difetti fix-xoghol u dan kif jidher mix-xhieda ta' Paul Mifsud li ammetta li r-ritratti esebit a *fol. 35* juri difett fit-tqiegħid tal-madum, u li dan id-difett huwa wkoll prezenti fir-ritratti a *fol. 55*, filwaqt illi Jesmond Mifsud ukoll qabel illi almenu wieħed minn dawn ir-ritratti juri difett fit-tqiegħid tal-madum.⁴⁰ L-istess Mifsud qabel illi jekk ikun hemm difett fit-tqiegħid tal-madum ta' isfel id-difett aktar ikompli johrog aktar ma titla' 'l fuq.⁴¹ Barra minn hekk, Jesmond Mifsud *ex admissis* qal illi kieku kien hu s-sid "Nghidlu li hemmhekk huwa wiesgha u intiġħi cans li jaqilgħu"⁴² li hija ammissjoni implicita li x-xogħol kien sar hazin u li kelli jinqala' biex jitħarġa;
- (v) Il-konvenut Paul Mifsud ikkonferma li l-madum ma kienx ser jiccaqlaq mill-posizzjoni li hija murija fir-ritratti.⁴³ Għalhekk huwa inverosimili li x-xogħol kien ser jidher li hu tajjeb meta jitlesta kollu kif kien qed isostnu l-konvenuti, specjalment ikkonsidrat illi, kif appena ntqal, aktar ma kien ser jitwahħħal madum aktar kien ser jiispikka d-difett fit-tqiegħid tieghu;
- (vi) It-Tribunal josserva wkoll illi meta l-atturi inizjalment urew ritratti lill-konvenut Simiana tax-xogħol li kien sar fl-ewwel gurnata u l-mentaw dwaru, l-istess Simiana bl-ebda mod ma nnega li x-xogħol kien qiegħed isir hazin u anzi qalilhom illi kien ser jghaddi l-ilment tagħhom lil Jesmond Mifsud u Paul Mifsud. Anke meta l-atturi kienu itterminaw l-appalt minhabba li x-xogħol baqa' jsir hazing, hu fl-ebda hin ma pprova jiggustifika l-mod kif kien qiegħed isir ix-xogħol jew jinnega li kien qiegħed isir hazin. Kien biss

⁴⁰ Ara x-xhieda ta' Paul Mifsud waqt is-seduta tas-27 ta' Gunju, 2019 (*a fol. 112*) u x-xhieda ta' Jesmond Mifsud waqt l-istess seduta (*a fol. 131*).

⁴¹ Ara x-xhieda ta' Paul Mifsud waqt is-seduta tas-27 ta' Gunju, 2019 (*a foll. 114–115*).

⁴² Ara x-xhieda ta' Jesmond Mifsud waqt is-seduta tas-27 ta' Gunju, 2019 (*a fol. 131*).

⁴³ Ara x-xhieda ta' Jesmond Mifsud waqt is-seduta tas-27 ta' Gunju, 2019 (*a fol. 120*).

waqt dawn il-proceduri li beda' jsostni li x-xoghol ta' tqeghid ta' madum kien qed jitwettaq tajjeb;

- (vii) Mir-ritratti esebiti mill-atturi huwa car illi l-madum ma kienx qieghed jigi mwahhal sew. Dawn ir-ritratti juru illi l-fili ma jaqblux u m'humieks drittis u b'mod partikolari il-madum imwahhal mal-kantuniera tal-hitan juri difett ferm visibli fit-twahhil (ara *a foll.* 46, 53 u 55). Fid-dawl tax-xhieda tal-konvenut Paul Mifsud (ara *supra* wkoll), dan id-difett kien ser ikompli jidher aktar aktar ma jitkompla jitwahhal madum aktar 'il fuq, u ghalhekk huwa manifest illi dan id-difett seta' biss jitrange billi jigi maqlugh il-madum u jerga' jitwahhal nwovament. F'dan ir-rigward, u ghalkemm it-Tribunal huwa sprovvist minn rapport tekniku (*ex parte* jew le) dwar tali anomaliji, għandu jkun hemm certu kanoni ta' estetika li għandhom ikunu oggettivi f'ghajnejn kulhadd. Tali kanoni ma jezistux f'dan il-kaz!⁴⁴

Ikkonsidrat dan kollu it-Tribunal huwa tal-fehma illi d-difetti fix-xogħol ta' twahhil ta' madum magħmul mill-konvenuti fil-proprietà ta' l-atturi huma sostanzjali u, għalhekk, l-atturi għandhom dritt għar-rizarciment ta' l-ispejjeż inkorsi minnhom sabiex jeliminaw dawn id-difetti.

Id-danni mitluba mill-atturi f'dawn il-proceduri ikopru l-ispejjeż imgarrba minnhom sabiex jinqala' l-madum li kien twahhal mill-konvenuti u sabiex jinxтарa madum iehor. Mix-xhieda mhux kontradetta ta' l-atturi jirrizulta illi fuq parir tal-kuntrattur għid li huma qabdu, il-madum li kien diga' twahhal inqala' wieħed wieħed biex kemm jista' jkun jigi salvat biex ikun jista' jerga' jigi utilizzat. It-Tribunal iqis illi dan l-ezercizzju kien wieħed ragonevoli ikkunsidrat li kien immirat sabiex jiminimizza d-danni, u għalhekk is-somma ta' €826.00c imħallsa minnhom lil 'Together Turnkey Contractors Ltd'⁴⁵ għal dan ix-xogħol għandha tigi rifuza lilhom mill-konvenuti.

Mix-xhieda wkoll mhux kontradetta ta' l-atturi jirrizulta illi minkejja dan l-ezercizzju, numru sostanzjali tal-madum li kien twahhal ma setghax jerga' jintuza ghaliex it-trufijiet tiegħu kienu mikula bic-chaser u għalhekk ma kienux drittis, b'konsegwenza illi l-atturi ma kellhomx bizżejjed madum rimanenti u kellhom jixtru madum għid għall-hajt. Jirrizulta wkoll illi ma kienx possibbi ghalihom li jergħi jixtru l-istess identiku madum biex ikompli ma' dak li ma kienx għadu intuza ghaliex wieħed mil-kuluri li kellhom ma kienx baqa' jigi prodott filwaqt illi l-ieħor kien ser ikun disponibbli f'Settembru u ma kienx possibbi ghall-atturi li jdumu

⁴⁴ Wieħed huwa mistieden jara d-deċiżjoni mogħtija tal-lum *in re Isaac Aquilina v. Carmen Zammit* (ref. nru. 572/2018) fejn din titkellem dwar it-tematika ta' kanoni estetici ta' natura oggettiva.

⁴⁵ Ara r-ricevuta fiskali immarkata bhala 'Dok. SS25' (*a fol.* 61).

jistennew daqshekk sabiex jittlestew il-kmamar tal-banju.⁴⁶ Ghalhekk il-madum kollu tal-hajt kelly jinxтара mill-gdid, bi spiza ta' €1,125.00c.⁴⁷ It-Tribunal iqis it-talba attrici ghar-rifuzjoni din is-somma hija wkoll ragonevoli, ikkonsidrat illi din hija wkoll spiza li kellha necessarjament tigi inkorsa mill-atturi sabiex jeliminaw id-difetti fix-xoghol tal-konvenuti.

Ghalhekk, fid-dawl tal-kunsiderazzjonijiet fuq maghmula, it-talba attrici tisthoqq li tigi milqugha interament.

L-attenzjoni issa ddur lejn id-domanda rikonvenzjonali tal-konvenuti.

Fir-rigward tal-kontro-talba, it-Tribunal ra illi l-konvenuti qieghdin jezigu hlas ghax-xoghol maghmul minnhom sabiex inehhu l-madum, suffett u *sanitary ware* li kien hemm fil-kmamar tal-banju ta' l-atturi. M'huiex kontestat mill-atturi illi dan ix-xoghol filfatt sar, u l-unika ilment taghhom huwa fis-sens illi l-konvenuti kisru tieqa waqt li kienu qieghdin jaghmlu dan ix-xoghol, ghalkemm ma tressqet l-ebda prova quddiem dan it-Tribunal dwar kwalunkwe spiza inkorsa mill-atturi rikonvenzjonati sabiex isewwu jew jirrimpjazzaw din it-tieqa.

Ghalkemm l-atturi rikonvenzjonati eccepew illi x-xoghol li sar mill-konvenuti ma kienx sar skond is-sengha u l-arti, mix-xhieda taghhom huwa ferm evidenti illi dan l-ilment huwa dirett u immirat lejn it-tqegħid tal-madum, u mhux dwar it-tneħħija ta' dak ezistenti. Ikkonsidrat ghallhekk illi dan ix-xoghol effettivament sar mill-konvenuti it-Tribunal iqis illi t-talba taghhom li jigu kkumpensati għal tali xogħol għandha tigi akkolta.

Madanakollu, minhabba l-inadempjenza murija f'din il-grajja hekk kif dettaljatament deskrift fil-kunsiderazzjonijiet dwar it-talba principali, il-kumpens dovut lill-konvenuti rikonvenzjonanti għandu jkun fl-ammont ta' €500.00c (u mhux ta' €750.00c kif minnhom mitlub). Tali diminuzzjoni, fil-fehma tat-Tribunal (animat b'ekwità u fuq bazi ta' *arbitrio boni viri*), għandha sservi zewg għanijiet: wahda li xorta wahda jigi rikonoxxut il-fatt illi l-konvenuti għandhom jithallsu ta' xogħol minnhom inwettaq u dan abbażi tal-principju "omnia labor optat premium"⁴⁸ u kif ukoll għandha sservi ta' rimproveru, ossia canfira, għal dak li eventwalment sehh

⁴⁶ Ara l-email immarkat bhala 'Dok. SS26' (a fol. 62).

⁴⁷ Ara r-ricevuta a fol. 58.

⁴⁸ Li tfisser illi x-xogħol prestat għandu jigi rikompensat ("ogni fatica merita ricompensa"). Infatti, jinsab magħruf illi, "*Ma jista' qatt ikun dubitat in linea ta' princiċju illi sakemm il-prestazzjoni ma tkunx waħda gratuwita, min jippresta s-servizzi tiegħi taħt kwalsiasi forma, għall-vanta għġi ta' haddieħor, hu intitolat li jiġi retribwit. Dan in omaggħi għall-princiċju illi omnia labor optat premium.*" (**Nicky Saliba v. Kunsill Lokali Nadur**, Appell Superjuri, 2 ta' Marzu, 2010). Għal kull bwon fini, ara wkoll in re **Ann Downer v. Sue Caruana** (Prim'Awla, 26 ta' Novembru, 2018).

fl-ezekuzzjoni ta' l-appalt lilhom moghti u dan sabiex fil-futur huma, jew min minnhom, jiehdu dejjem hsieb li l-prestazzjoni taghhom tkun interament, mill-bidu sal-ahhar ideoneja ghac-cirkostanzi (u mhux parzjalment tajba, u parzjalment deficjenti).

GHALDAQSTANT, ghall-motivi u kunsiderazzjonijiet hawn fuq maghmula u konsistentement maghhom, it-Tribunal qed jiddeciedi dan il-kaz billi:

1. Dwar it-talba principali, filwaqt illi jichad l-eccezzjonijiet kollha tal-konvenuti, qed jilqa' t-talbiet ta' l-atturi u jordna lill-konvenuti, *in solidum*, ihallsu lill-istess atturi s-somma ta' elfejn u wiehed u erbgħin ewro (€2,041.00c) bl-imghax bir-rata ta' 8% fis-sena dekoribbli mid-data tan-notifika tal-prezenti proceduri (cioè, mit-13 ta' Ottubru, 2018)⁴⁹ sad-data tal-pagament finali u effettiv;
2. Dwar it-talba rikonvenzjonali, filwaqt illi jichad l-eccezzjonijiet kollha tal-atturi rikonvenzjonati, qed jilqa' l-kontro-talba tal-konvenuti rikonvenzjonanti, u jordna lill-atturi, *in solidum*, ihallsu lill-konvenuti rikonvenzjonanti s-somma ta' hames mitt ewro (€500.00c), bl-imghax bir-rata ta' 8% fis-sena dekoribbli fuq tali ammont mid-data ta' din is-sentenza sad-data tal-pagament finali u effettiv.

L-ispejjez gudizzjarji marbuta mat-talba principali għandhom jithallsu esklussivament mill-konvenuti lill-atturi, filwaqt illi l-ispejjez gudizzjarji marbuta mat-talba rikonvenzjonali għandhom jibqghu bla taxxa bejn il-partijiet.

ft. Avv. DR. KEVIN CAMILLERI XUEREB
Gudikatur

ft. ADRIAN PACE
Deputat Registratur

⁴⁹ Ara a *tergo* ta' fol. 16.